

zete, amely hirtelen befutotta a deszkapaszták közötti szűk utcácskákat, felkapaszkodott a fehérről, szőrös gerendákra, villámgyorsan terjeszkedve, egy szempillantás alatt belepte az egész fatelepet." Így hangzik egy kiragadott mondat Az óriás című elbeszélésből, de minden novellából tucattal ragadhatunk ki ilyen képeket. Vas István egy megjegyzése fejti meg ezeknek a bűvös képeknek a titkát. Az avantgardtól eltávolodó Déryről írja Vas István önéletrajzi műve második részében: „Még írt néhány görcsösen szép verset... aztán nekikezdett a regényírásnak, és sajátosan bonyolult módszerével abba mentette át elpusztíthatatlan szürrealizmusát." Ez a lírai szürrealizmus az epikus Déry egyik legállandóbb stílusjegye.

Egészen az utolsó korszakáig! Mert előző novelláskötetével, a *Szerelmem*-mel mintha lezárult volna egy nagy korszak. Az azóta írt novellák más világból valók. Igaz, a korszakváltásról inkább a két újabb regény tanúskodik, mint az utóbbi öt év eléggé gyér novellatermése, a hat capricció. A G. A. úr X-ben-t Kafka-utánzással vádolták, holott talán kevesebb köze van Kafkához, mint a *Befejezetlen mondat*-nak Prousthoz. A G. A. úr káfkai motívumokat felhasználó, nagy epikus szatíra. Társadalmi szatíra elsősorban, de irodalmi is: mint Thomas Mann *Krull*-ja, ez is egy kicsit az egész életművet, az életmű sajátosságait kétségbevonó öntorzókép. A jellegzetes Déry-viszonylatok itt olyan környezetben jelennek meg, amelyben minden groteszkké válik. X-ben az öregség éppúgy groteszk, mint G. A. szerelmének boldogsága, lírája és a jellegzetesen dérys lányalak G. A. oldalán.

A capricciók különféle magatartáslehetőségeket példázó ironikus parabolák. Teljesen hiányzik belőlük a pátosz: Déry humanista hitének optimista, vagy a hit elvesztésének pesszimista pátosza. Így, vagy emiatt hiányoznak a sajátos, nagy formátumú Déry-hősök is, és nem tükröződik bennük könnyen áttekinthetően a valóság. Egy nagyon sokat tapasztalt bölcs ember hideg írásai a capricciók. Előrelépést jelentenek. Iróniájuk azt árulja el, hogy Déry szemlélete bonyolultabbá lett, hogy a mindig új és új renovációkra képes író az utolsó években ismét átalakult, talán még gyökeresebben, mint máskor. Az új korszakot jelzi a gyűjtemény utolsó írása (*Egy füredi délelőtt*). Gunyoros elmélkedés arról, hogy miért ír az író, szatirikus betekintés az író műhelyébe, játék a valóság elemeivel. A valóságot Déry a nouveau roman precizálásával ábrázolja — közben el-eljátszik a valóság elemeivel, kibontja a bennük rejtőző írói lehetőségeket. A nouveau roman teoretikusan elveti a hasonlatot; a leleményes, lírai hasonlító ezt a novelláját egyetlen hasonlat nélkül írta meg. A száraz leírást iróniája változtatja bájossá. A gyűjtemény legvégén tehát ismét új Déry áll előttünk. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.*)

KÖSZEG FERENC

A MORALISTA MOLDOVA

MOLDOVA GYÖRGY: AKAR VELEM BESZÉLGETNI?

Három könyv egy év alatt. Úgy tűnik, Moldova Györgyöt könyvkiadásunk nemcsak hogy fölfedezte magának, de máris a biztos sikerű írók között tartja számon. Ha még hozzátesszük, hogy a Kortárs január-februári számában is publikált egy szatirikus regényt (igaz, még befejezetlennek nyilvánítva, és Moldovánál sosem tudható, mikor és hogyan dolgoz át egy művet), legutóbb pedig — mintegy a *Sötét angyal* javítóintézetének annak idején sokat kritizált különös alakjait és hangulatát is igazolva — ugyanebben a folyóiratban jelentette meg a *Tetovált kereszt* című riportot —, akkor egy nagyon intenzív írói tevékenységen tűnődhetünk el.

A „megnyugvásról” szintén könyvkiadásunk gondoskodik: a *Magányos pavilon* 1966-ban jelent meg ugyan, de csupán az *Idegen bajnok* című 1963-as kö-

tet egy elbeszélésének bővített változata, a SZOT-díjas *Gázlámpák alatt* írásai 1964–65-ben már megjelentek folyóiratainkban. Legutóbbi könyve, az *Akar velem beszélgetni?* két kisregénye közül a címadót 1964-ben a Kortárs-ban, az *Utolsó esténk Szodomában* címűt pedig 1965-ben az Új Írás-ban olvashattuk eredeti formájában.

Az olvasó, aki Moldova György könyveinek kronologikus sorrendjét ismeri csupán, ha minderről nem tud, joggal csodálkozik a *Magvető* Kis-könyvtár sorozatban megjelent szép kis kötetet lapozgatva: az *Aki eltemette a halottakat*, a *Szemafor* vagy a *Verhetetlen tizenegy* és a *Szaznyicky a magyar apa* írója miért kanyarodik vissza első köteteinek morális problémáihoz? S ha talán zsákutcának nem is, mindenesetre kitérőnek látja az új

könyv meghatározta szakaszt a moldovai írói úton, holott, véleményünk szerint, csupán a pályakezdés kipróbált, de már elvetett lehetőségei közül ismert meg egyet.

„Én mindig a nagy szimbólumokat kerestem. Szerintem az írásnak az a feladata, és nemcsak az írásnak, hanem minden művészetnek, hogy megteremtse a modern ember új mítoszát” — mondta Ljubomir, az *Idegen bajnok* című novella valóban „idegen” hőse. Az *Utolsó esténk Szodomában* művészalakja, Alaxai Pál (aki még arra a pillanatra sem jelenik meg a színen, mint Pippa Browning darabjában, de ugyanúgy meghatározza a cselekmény menetét) abban hisz, hogy az irodalom ... „lassan kiszabadult a XIX. század mesterségesen kifeszített nagy kereteiből, az ábrázoló regényformából, melyet éppolyan halottnak érzett, mint az operákat, az extenzív realista látásból, kinövi az önéletrajzi töredékek és riportok egyeduralmának gyerekbetegségeit, és új nagy szimbólumokat terem”. A hasonlóság szembe-tűnő. Csupán az a különbség, hogy míg Ljubomir ellenfele a művészet feladatait illetően az ellenszenves Friedrich volt, Alaxaié Futó Gábor, akit az író cinizmusában is rokonszenvesen ábrázol. S e háromszemélyű, de egylényegű hős jelzi Moldova látásmódjának azt a változását, amely a morális igazságokat differenciáló írói felfedezésben konkretizálódott. Az *Akar velem beszélgetni?* kisregényeit tehát *Az idegen bajnok*-kal való kapcsolatában szükséges megvizsgálni.

Ljubomir írói személyiségének nemcsak Alaxai a folytatása, de — bármennyire paradoxnak is tűnik — Futó is. Ő az, aki megvalósította az „idegen bajnok” előtt álló lehetőségek egyikét: megírta azt a riportot és azt a filmnovellát, amit Ljubomir visszautasított. A másik lehetőség: az örület és öngyilkosság — Alaxai.

Ljubomir személyisége az írói alakulás tüzeiben éppúgy hasad ketté, mint az első kötet hőseinek egyarcú magányossága. A hasadás már nem a romantika törvényei szerint történik: ördöggé és angyallá (a Sötét angyalon is túl vagyunk már) — Futót és Alaxait nem tudjuk sem elítélni, sem fölmenteni egészen.

A hősök jellemének alakulása magán viseli a társadalmi törvények változásait is. Moldova ugyanis nemcsak közvetlenül furcsaságukban is reális

történetek és társadalombíráló paradoxonok formájában képes elmondani véleményét a korról, de úgy is, hogy hőseinek bonyolultabb lélektani ábrázolásával (tudatosan vagy ösztönösen) érzékeltetni tudja társadalmunk fejlődésének azt a történelmi időszakát, amikor a leegyszerűsített igazságok elvesztették létjogosultságukat. Az Idegen bajnok-ban az értelmiségi szereplők alakja pontosan körülhatárolható, szinte sematikusnak tipikus. Fejérel, Fábíánal és Leonhardttal éppen ezért Moldova csak úgy tudta szembeállítani Ljubomirt, hogy kiszakította a társadalomból (ugyanazt tette Turgenyev, amikor igazi forradalmárt akarván ábrázolni, egy idegen nemzetiségű hőst választott), és magányának lélektani alapját ezzel teremti meg. (A származás minden Moldova-regényben fontos szerepet játszik — elég utalni Futó vagy az ismeretlen telefonáló vallomásaira — olyannyira, hogy ez már a társadalomtól elvonatkoztatott, de jól használható fogásnak tűnik.

Farkas László állapítja meg találóan kitűnő Moldova-tanulmányában (Kritika, 1966/5), hogy az egyedül-menetelés természetes létformája után a későbbi hősök (Schmidt Flórián, Valent Csaba stb.) egyre többet szenvednek a magánytól, és ... „Futó elmagányosodásának útja a társadalmi hatások súlyos köveivel van kirakva”. Ezért érezzük alakjának megformáltságát plasztikusabbnak, mint Alaxaiét. Moldova jellemábrázolásában azért fordulópontra ez a kisregény, mert jól mutatja egymás mellett a régit és az újat: Alaxait még a különös, Futót már a különös és az általános viszonylatában jellemzi Moldova.

A két kisregény nemcsak abban hasonlít, hogy hősei — az írói „fülszöveg” szerint — „belátják és véglegesnek tekintik magányukat”, de — eredeti alakjukban szinte tökéletesen — formailag is összevethetők. Mindkét regény cselekménye csupán az alaphelyzetet teremti meg ahhoz a társalgáshoz, amelyben Futó és Margit, illetve Anna és Tarczal Gábor kifejtik erkölcsi nézeteiket. Az első néhány fejezet látszólag mozgalmas előszó egy látszólag nyugodt elbeszéléshez. Az írói apropos azért látszik túlságosan csinaltnak, mert előzmény és következmény nincs dialektikában. Az *Akar velem beszélgetni?* első része, amíg Anna a kisipari szövetkezet kemencéinek valószínűségű poklától újabb és újabb bugy-

rokon keresztül eljut a mindennapos közöny kínjait feloldó csengetésig, vagy az első kisregényben az unalmas ka-landnak vélt utazás leírása azért válik el túlságosan a beszélgetéstől, mert a direkt és indirekt jellemzési módszer határát élesen meghúzza az író.

Az átdolgozás elsősorban ezen változathatott volna. Ezzel szemben az történet, hogy a címadó kisregény a lakás feltárásának jelenetével (azon túl, hogy „krimi”-jellegét kapott) szerkezeti-ileg még tovább bomlott, és fölöslegesen bővült a Stefán-motívummal, amellyel az író talán Anna és a telefonáló sorsát kívánta volna párhuzamosabbá tenni. A tévedés nem is annyira lélektani, mint formai jellegű: megbontja az Annát körülvevő alakok rendszerét. A moralista Moldova fedi fel magát, az, aki ide is becsempézi kedvelt témáját (lásd még: a *Sötét angyal*-ban Vali és Csaba szerelme) az öregedő nő és fiatal férfi viszonyáról. Ő az, aki hőseinek nevét is úgy vá-

lasztja ki, hogy egyéniségükre, sorsukra is utal: a Futó név jól illik a „révbe züllött” újságíróhoz, Alaxai neve pedig éppen olyan egzotikus és szomorú, mint a lemmingeké, amelyeknek legendáját megírta. Ő az, aki hőseinek mély pesszimizmusából is élénk villantja egy-egy pillanatra az emberibb élet vágyának fényeit. Ő az, aki a *Gázlámpák alatt* írói önismeretéhez eljutva, a most kiadott könyvön kívül állva így mondja el véleményét az *Akar velem beszélgetni?* megváltoztathatatlán alakjairól: „Van az önismeretnek egy foka, amely már erkölcstelen, és ők eljutottak ideig.”

Moldova új-régi könyve ilyen viszonylatban értékes számunkra. Azzal is elmondjuk véleményünket róla, ha helyesen helyezük vissza a könyvespolcra. A *Sötét angyal* és a *Gázlámpák alatt* kötetei közé. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

VERESS MIKLÓS

FENÁKEL JUDIT: TÍZ NAP VIDÉKEN

Nem ritka a magyar irodalomban — és a világirodalomban sem — a kisváros ábrázolása, atmoszférájának tükröztetése, a kisvárosi életforma megjelenítése. A változatlan, mozdulatlanság, a kisszerűség vagy kíméletes, helyenként együttérző, és a fonákosságokat kicsit magyarózó rosszalása, vagy éppen kíméletlenül haragos ostromozása, pellengérré állítása. Ha ilyen hosszan élő téma ez a magyar írók számára, nem anakronizmus-e vissza-visszatérni rá? A válasz azonnali lehet: éppen most vált igazán korszerűvé nálunk a problematika írói eszközökkel is történő feltárása, mert most válhat reményteljessé a cselekvő közbeavatkozás az idejétmúlt vidékiesség, az elavult nézetek és szokások felszámolásában. Van az anakronizmusnak egy másik értelmezése is. Korszerűtlen lehet valamely korszak ábrázolása a korra nem jellemző vonásokkal.

Fenákel Judit, az okos, tudatos író nő el tudja kerülni a nagyobb buktatókat. Nem átülteti csak a régi témát korunkra, sőt napjainkra, nemcsak beáll azok sorába, akik ezt az objektíve olyannyira időszerűvé vált témát feszegetik. Nem beáll az értelmes törekvések vonalába, hanem nem is helyezheti kívül magát a vidéki atmoszférán. Programszerűen vállalja „Az író írja önmagá-

ról” című »fülön« az írói elégedetlenséget további írásokra is. A képzeletbeli, de foghatóan reálisnak ábrázolni szánt alföldi városka (előző regényének is színhelye) „virágos főterével, az emeletes házak mögé bújó falusi utcáival, helyi erkölcsével és megrögzött szokásaival” úgy otthona, hogy egyben haragosa is. Megszokta, de megszeretni nem tudta ezt az atmoszférát — vallja. A fiatal nemzedék szószólójaként nyugtalan és nyugtalanít. De a következetesen, állhatatosan törekvés a póztalanságra, szinte már fonákjára forduló visszafogottsággal vall az író nő, és vallanak a megjelenített alakok is vállalkozásaikról. „Néha jót tesz a vérkeringésnek egy kis nyugtalanság” — mondja a regény központi alakja: Bokra. Igaz, itt e helyen ellensúlyozásaként szerepel ez a megjegyzés egy könnyen megnyugtatható ember mentalitásának, Ságinak éppen a könnyen megnyugvás, a beletörődés a baja.

Nem válik-e a póztalanságra makacsul törekvés, az embereket nem hivatalos pillanataikban megmutatásra igyekvő egy ellenkező előjelű modoros magatartás? Az író nőnél ez a veszély ma nem áll fenn. Alakjainak megformálása, szerepeltetése pedig összhangban van a tudatos írói szándékkal, megoldási módokkal. A regény szerkezeti felépítése, sőt a szövege ad választ